

Våld i nära relationer med inriktning mot socialt arbete

Att kunna ta ansvar och vikten av kunskaper till både bredd och djup

Maria Scheffer Lindgren

Maria Scheffer Lindgren, jurist, genusvetare, fil.dr. i Folkhälsovetenskap, lektor i Socialt arbete, Karlstads universitet. E-post: maria.scheffer.lindgren@gmail.com

I den här artikeln presenteras och diskuteras, utifrån examensmålet i Högskoleförordningen om kunskaper och färdigheter i ämnet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, kursen Våld i nära relationer med inriktning mot socialt arbete på socionomprogrammet vid Karlstads universitet. Kursen genomfördes för första gången vårterminen 2019. Från politiskt håll ställs, för uppfyllande av examensmålet, krav på kunskaper hos undervisande personal på en bred nivå, vilket kan anses föreligga vid Karlstad universitet. För att korrekt kunna hantera våldsärenden krävs hos socionomer en bred förståelse i ämnet. För att uppfylla ovanstående krav har ambitionen varit att skapa en kurs med brett innehåll för att studenterna ska få med sig en god kunskapsgrund för det professionella arbetet.

In this article presents and discuss, with the examine target in Higher education ordinance stating knowledge and skills concerning men's violence against women and domestic violence as a starting point, the course Domestic violence in a social perspective at the Study program Bachelor of science in social work at Karlstad university. The course was implemented for the first time in spring 2019. From a political level, to achieve the examine target, have been setting up requirements of knowledge for educators in a broad sense. These requirements are fulfilled at Karlstad University. To manage matters of violence social workers need a broad understanding. To fulfill the requirements above the ambition has been to implement a course with a broad content for the students to require grounded skills for their professional work.

Inledning

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett allvarligt globalt samhällsproblem och orsakar stort lidande för dem som drabbas. Det finns numera en mängd statistik, forskningsresultat, litteratur samt rapporteringar i olika sammanhang, både nationellt och internationellt, som bland annat påvisar våldets innebörd, omfattning och konsekvenser. Enligt Brottsförebyggande rådet (BRÅ 2020) har en fjärdedel av alla kvinnor i Sverige blivit utsatta för brott i nära relation under sin livstid. Det uppges att en tredjedel av alla kvinnor i världen utsätts för fysiskt eller sexuellt våld under sin livstid (UNWOMAN 2020). Det anses dessutom finnas ett stort mörkertal på området, vilket innebär att vi inte vet hur många kvinnor som egentligen är utsatta för mäns olika former av våld runt om i världen. Våldet medför stora kostnader för den enskilda som drabbas, men också för samhället. Kostnaden för våldet har beräknats uppgå till totalt 45,5 miljarder per år i Sverige (SOU 2015).

Socialnämnden i en kommun har det yttersta ansvaret för dess invånare enligt Socialtjänstlagen (SoL), 2 kap §1. På senare tid har ansvaret i den särskilda brottsofferparagrafen i Socialtjänstlagen, 5 kap § 11 SoL stärkts, i vilken det bland annat framgår att socialtjänsten särskilt ska (istället för som tidigare bör) beakta att kvinnor som utsatts för våld kan vara i behov av stöd och hjälp. Trots att det under de senaste decennierna har genomförts en mängd lagstiftningsåtgärder på området mäns våld mot kvinnor och att olika verksamheter, både i den ideella och i den offentliga sektorn, vuxit fram anses våldet ännu vara omfattande. Utifrån det jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra har utarbetats en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (SOU 2015:55). En politisk målsättning i strategin är förbättringar när det gäller kunskap och metodutveckling. Därför anses det vara av stor vikt att professionella i alla samhällssektorer som på olika sätt har att hantera våld besitter kunskaper och verktyg för att förebygga och upptäcka våld samt för att hantera dess konsekvenser (Skr 2016/17:10).

I regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (Skr. 2007/08:39) fick Socialstyrelsen i uppdrag att förbättra kunskapsstödet för socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor. Det har bland annat resulterat i allmänna råd och föreskrifter (SOF 2014:4) samt en kompletterande handbok som ger vägledning och stöd i arbetet mot våld i nära relationer (Socialstyrelsen 2016).

Nytt examensmål, skärpta krav och behov av ökad kompetens

I Högskoleförordningen (1993:100) har införts ett nytt examensmål om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer på ett antal utbildningar (SFS

2017:857 och SFS 2018:1135), däribland socionomprogrammet. I Regeringens skrivelse (Skr. 2016/17:10) har angetts, för uppfyllande av examensmålet, behov av stöd till undervisande och utbildningsansvarig personal i ämnet på berörda lärosäten. Stödet innebär, enligt ett regeringsuppdrag till Jämställdhetsmyndigheten (Carlsson 2020), utbildning om olika former av könsrelaterat våld både inom och utom nära relationer och ska innefatta, förutom våld i nära relationer oavsett kön, sexuell identitet och sexualitet, våld mot barn oavsett kön, hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap, könsstympning av kvinnor, prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Således ställs från politiskt håll krav hos undervisande personal på kunskaper i ämnet till både bredd och djup, vilket måste anses vara en nödvändig förutsättning för studenternas uppfyllande av examensmålet. Lärares utbildningsbehov har nyligen utvärderats på berörda lärosäten och resultatet av utvärderingen påvisar brister och att det till stor del föreligger ett behov av ökad kompetens för undervisande och utbildningsansvarig personal (Carlsson 2020).

Våld i nära relationer med inriktning mot socialt arbete, 7.5 hp

Sedan början av 2000-talet har jag läst, forskat, skrivit och undervisat på området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. 2014 blev jag anställd som lektor i socialt arbete vid Karlstads universitet och det fanns inte då någon kurs i vilken mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer uteslutande behandlades. Det nya examensmålet i Högskoleförordningen om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer innebar att det blev nödvändigt och till min stora glädje också möjligt att planera och att vårterminen 2019 för första gången genomföra den obligatoriska kursen Våld i nära relationer med inriktning mot socialt arbete, 7.5 hp, för våra blivande socionomer under deras sjunde och sista termin. Med övertygelsen att socionomer, för att kunna ta ansvar när det gäller att upptäcka, bemöta och hantera våld i olika former, behöver en bred förståelse i ämnet har ambitionen varit att skapa en kurs med innehåll till både bredd och djup. Kursen är i grunden utformad som en Campusförlagd kurs, men på grund av rådande situation med pandemi och smittspridning så har kursen sedan höstterminen 2020 genomförts helt och hållet digitalt med verktyget zoom och genom lärplattformen Canvas.

Lärandemål

Utifrån ambitionen att skapa en kurs med brett innehåll är lärandemålen formulerade enligt följande:

Efter avslutad kurs ska studenten kunna:

1. beskriva grunderna i den genusvetenskapliga teoribildningen med koppling till våld samt innebörden av ett genusperspektiv på juridiken,
2. beskriva våldets definitioner och omfattning samt dess orsaker och förklaringsmodeller ur ett tvärvetenskapligt perspektiv,
3. ange konsekvenserna av mäns våld mot kvinnor i nära relationer, våld i samkönade relationer, våld mot barn, hedersrelaterat våld, våld mot funktionshindrade, våld mot äldre samt våld mot personer i missbruk,
4. beskriva juridiska aspekter på samt socialtjänstens ansvar för våld i nära relationer,
5. ange de faktorer som är av vikt för myndigheters och organisationers samverkan på området våld i nära relationer samt för bemötande av och stöd till personer som blivit utsatta,
6. identifiera det professionella förhållningssättet i arbetet med våld i nära relationer,
7. reflektera kring egna värderingar och attityder rörande våld i nära relationer och
8. värdera och kritiskt diskutera myndigheters och organisationers samverkan inom området våld i nära relationer.

Kursinnehåll, undervisning och examination

Som framgår av lärandemålen ovan innehåller kursen många olika delar i ämnet. Våld är inte könsneutralt och därför är bland annat ett genusperspektiv på våld viktigt. Då den sammantagna kunskapen på området våld i nära relationer visar att det våldet främst handlar om mäns våld mot kvinnor och mot barn är kunskaper om genus, maskulinitet och våld en viktig grundförståelse (Nilsson & Lövkrona 2020; Sinisalo & Moser Hällén 2018). Det är samtidigt viktigt att ha kunskaper om våldets komplexitet och att ha ett brett och sammansatt perspektiv på mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer när dess olika förklaringsmodeller diskuteras (Heise 1998). Huruvida begreppen mäns våld mot kvinnor eller våld i nära relationer ska användas diskuteras ständigt. Risken finns att, genom att använda beteckningen våld i nära relationer, våldet framställs som könsneutralt och att den verkliga omfattningen och dess konsekvenser osynliggörs, vilket bland annat diskuteras av Holmberg (2019). Å andra sidan behöver beteckningen våld i nära relationer användas i sammanhang då inte bara mäns våld mot kvinnor utan även annat våld i nära relationer diskuteras. Det är därför, enligt min mening, bra att i det nya examensmålet används både benämningen mäns våld mot kvinnor och benämningen våld i nära relationer.

För att kunna upptäcka, korrekt bemöta och hantera våldsärenden i professionen är kunskaper om våldets olika konsekvenser, processer och mekanismer, till exempel normaliseringsprocessen och uppbrottsprocessen centrala och viktiga

(Lundgren 2012; Scheffer Lindgren & Renck 2008).

På senare år har uppmärksammats vikten av kunskap om den särskilda ut-satthet hos vissa grupper, till exempel personer som lever i en hederskontext, personer i samkönade relationer, funktionshindrade, äldre, personer som lever med missbruk och inte minst barn som lever med våld (Almqvist m.fl. 2018; Länsstyrelsen Dalarna 2018; Mattsson 2017; Sinisalo & Moser Hällén 2018).

Det sociala arbetet har sina särskilda utmaningar på det här området och där-för behövs förstås för blivande socionomer kunskaper med fokus på det sociala arbetet, bland annat om aktuell lagstiftning, socialtjänstens ansvar och arbete, vikten av samverkan med andra berörda aktörer samt reflektioner kring den egna yrkesrollen och egna attityder och värderingar (Ekström 2015; Sinisalo & Moser Hällén 2018). Viktig kunskap är också, även om det inte finns något utta-lat ansvar enligt lagen, kunskaper om våldsutövare och hur i det sociala arbetet kunna arbeta våldsförebyggande, fånga upp och arbeta mer strategiskt med dem som utövar våld (Socialstyrelsen 2016).

Med ambitionen att koppla ihop teori med praktik genomförs undervisning-en dels genom föreläsningar som hålls av universitetspersonal/forskare med kompetens i ämnet, dels genom föreläsningar som hålls av professionella från yrkespraktiken, personer som har lång erfarenhet och specialistkompetens på området. Varje föreläsare är fri att, utifrån ett angivet tema, själv bestämma undervisningens upplägg, innehåll och form. Undervisningen innehåller, för-utom föreläsningar, inslag av filmvisningar, gruppdiskussioner samt reflektions-övningar. Undervisning sker två heldagar per vecka, varje undervisningsdag i möjligaste mån i form av tema (till exempel temat barn som lever med våld). Kursens lärandemål examineras dels genom grupparbeten med fördjupning inom ett valt område i ämnet som lämnas in skriftligt och som genom aktivt deltagande presenteras och diskuteras muntligt på seminarium, dels genom en individuell skriftlig hemtentamen. Den individuella skriftliga examinations-uppgiften består i att i essäform beskriva, problematisera och reflektera kring samtliga ämnesområden som behandlas i kursen, med anknytning till socialt arbete och med korrekt referenshantering utifrån kurslitteratur och eventuell annan litteratur. Från och med höstterminen 2020 sker samläsning till vissa delar i kursen med studenter på juristprogrammet vid Karlstads universitet.

Avslutande reflektioner

Det känns mycket tillfredsställande att vi sedan en tid ger våra socionomstuden-ter grundläggande kunskaper i ämnet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Till min stora glädje gavs dessutom precis lagom till första kursstart boken *Våld i nära relationer. Socialt arbete i forskning, teori och praktik*. (Sinisalo & Moser Hällén. Red. 2018) ut på förlag. En välskriven och innehållsrik bok som

passar mycket bra som kurslitteratur i ämnet för blivande socionomer då den har en särskild inriktning mot socialt arbete och innehåller både praktiska och teoretiska delar.

Ingen blir förstås fullärd i ett ämne efter en kurs omfattande 7.5 hp. Min övertygelse och förhoppning är dock att vi genom denna kurs ger våra studenter en kunskapsbas att vidareutveckla för att fullt ut kunna ta det ansvar som krävs enligt socialtjänstlagen. Min bakgrund i juridik, genusvetenskap, folkhälsovetenskap och socialt arbete och många års forskning och undervisning i ämnet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer innebär en tvärvetenskaplig och bred kompetens i ämnet och har förstås varit en styrka i arbetet att bygga upp en dylik kurs. För att uppfyllande examensmålet i Högskoleförordningen krävs tillräcklig kompetens i ämnet hos undervisande personal. Vi är så lyckligt lottade att det sedan en tid i ämnet socialt arbete vid Karlstads universitet finns en god kompetens i ämnet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det finns dessutom ett gott samarbete med andra ämnen vid universitetet och med yrkesverksamma lokalt från fältet, vilket är värdefullt.

Ämnet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer bör, utöver en obligatorisk kurs, ingå som en strimma genom hela socionomutbildningen. Ämnet berörs även i andra delar av utbildningen där relevant, men detta är något vi på ämnet gemensamt behöver se över, tydliggöra och utveckla.

Studenternas kursvärderingar har sedan första gången kursen genomfördes i stort varit positiva och ända sedan jag blev anställd på socialt arbete vid Karlstads universitet har jag upplevt ett stort intresse för problemområdet bland våra studenter. En kritik som framkommit i kursvärderingar är dock till exempel att vissa områden i ämnet inte nämnvärt berörs under kursens gång. Det finns en medvetenhet om det och studenterna brukar därför uppmuntras att i sina grupp-arbeten fördjupa sig i de områden som inte lyfts i undervisningen i någon större utsträckning. Precis som mycket annat behöver en kurs ständigt reflekteras kring och utvecklas. Allt går att göra bättre och kursplan, kursinnehåll och kurslitteratur är nu i färd med att revideras och uppdateras med stöd av två kunniga kollegor som från höstterminen 2021 kommer att ta över ansvaret för kursen. Bland annat kommer begreppen mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer förtydligas i kursplanen i enlighet med examensmålet i högskoleförordningen. Den nuvarande benämningen särskilt utsatta grupper kommer att ersättas med Virokannas m.fl. (2020) benämning; personer som befinner sig i sårbara livssituationer. Kursens nuvarande upplägg kan dock ses som en bra början.

I skrivandets stund befinner sig världen i en pandemi med smittspridning och all undervisning sker för närvarande helt och hållet på distans. Det innebär enligt min mening att lärare/föreläsare går miste om mycket av den så viktiga interaktionen med studenterna som ges möjlighet till i ett klassrum. Det jag dock har

noterat innevarande termin är en ovanligt hög studentnärvaro på lektionerna och dessutom en ovanligt hög prestationsnivå i de examinerande momenten. Det behöver inte alls ha något samband med att undervisningen sker digitalt på distans och jag är övertygad om att Campusundervisning är det allra bästa, men det tål att reflektera kring. Kanske kan det vara en god idé att fundera över att behålla vissa digitala moment och verktyg i olika kurser även i framtiden?

Referenser

- Almqvist, K., Källström, Å., Appell, P., & Andersen-Carlsson, A. (2018). Mothers opinions on being asked about exposure to intimate partner violence in child health care centres in Sweden. *Journal of child health care*, 1-10.
- BRÅ (2020). <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html>.
- Carlsson, N (2020). *Lärosätenas utbildningsbehov i frågor om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer*. Slutrapport. Göteborgsuniversitet, socialt arbete.
- Heise, L.L (1998). Violence against women – An integrated ecological framework. *Violence Against Women* 4, 262-290.
- Holmberg, C (2019). Mäns våld mot kvinnor – dess samhälleliga och interpersonella betydelse. *Socialmedicinsk tidskrift* 4, 490-498.
- Högskoleförordningen (1993:100).
- Lundgren, E (2012). *Väldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser*. Stockholm: ROKS
- Länsstyrelsen Dalarna (2018). *Socialtjänstens arbete med hedersvåld. Resultat från en intervjuundersökning*. Rapport 2018-01.
- Mattsson, T (2017). *Våld i barnvårdsutredningar. Om socialtjänstens ansvar och viljan att veta*. Malmö: Gleerups.
- Nilsson, G och Lövkrona, I (2020). *Väldets kön – kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur.
- Scheffer Lindgren, M. och Renck, B. (2008). Intimate partner violence and the leaving process: Interviews with abused women. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*. 3, 113-124.
- Sinisalo, E och Moser Hällén, L (red) (2018). *Våld i nära relationer. Socialt arbete i forskning, teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Skr. 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. <https://www.regeringen.se/contentassets/bc62728a94904029aca939ce937238e2/handlingsplan-for-att-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-samt-vald-i-samkonade-relationer-skr.-20070839> .
- Skr. 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid, Kap.5, En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*. <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/11/nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor/>
- Socialtjänstlagen (2001:453).

tema

Socialstyrelsen (2016). *Våld. Handbok för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOSFS 2014:4. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd: Våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU (2015). *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Statens offentliga utredningar, 2015:55.

UNWOMEN (2020). <https://www.unwomen.se/un-womens-arbete/un-women/vald-mot-kvinnor-och-flickor/>.

Virokannas, E, Liuski, S & Kuronen, M (2020) The contested concept of vulnerability – a literature review, *European Journal of Social Work*, 23:2, 327-339